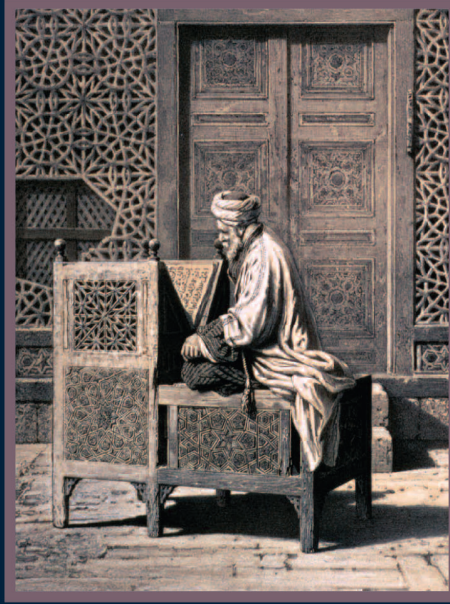

HADİS

Kriterlerin Yeniden Tanımlanması

ISRAR AHMAD KHAN

AUTHENTICATION
of Hadith · REDEFINING
THE CRITERIA

ISRAR AHMAD KHAN

IIIT Books-In-Brief Series

HADİS

KRİTERLERİN YENİDEN TANIMLANMASI

Israr Ahmad Khan

Özetleyen
Wanda Krause

Türkçesi
Kayhan Yalçı

© International Institute of Islamic Thought , 2023

Authentification of Hadith Redefining The Criteria

The International Institute of Islamic Thought (IIIT)
Herndon, VA 20172, ABD
Posta Kodu: 669
www.iiit.org

IIIT Londra Ofisi
Richmond, Surrey
TW9 2UD, İngiltere
Posta Kodu: 126
www.iiituk.com

Tüm hakları saklıdır. Yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir bölümün çoğaltılması yapılamaz.

Bu kitapta ifade edilen görüş ve fikirler yazar(lar)a aittir ve yayıncıların görüş ve fikirlerini ifade etmezler.

979-8-89193-293-7

Seri Editörleri

Dr. Anas S. al-Shaikh-Ali ve Shiraz Khan

Türkçe Redaksiyon : İbrahim Kapaklıkaya

Dizgi: Sadiq Ali

Kapak tasarımı: Shiraz Khan

Baskı/Cilt: Step Ajans Rek. Matbaacılık Tan. ve Org. Ltd. Şti.

Göztepe Mah. Bosna Cad. No:11 Bağcılar/İstanbul

Sertifika No: 45522 Tel: (0212) 446 88 46

stepajans@stepajans.com

IIIT Özet Kitaplar Serisi

IIIT Özet Kitaplar Serisi, okuyucuya orijinal eserin içeriğine ilişkin ana fikri sunmak için tasarlanmış, Enstitü'nün temel yayınlarının kısaltılmış nüshalarından oluşan önemli bir seridir. Kısa, okunması kolay ve zamandan tasarruf sağlayan bir formatta hazırlanan rehber niteliğindeki bu özet metinler; asıl yayının dikkat ve özenle hazırlanmış genel bir çerçevesini sunmakta ve okurları asıl yayını daha yakından keşfetmeye teşvik etmesi umulmaktadır.

Dr. Israr Ahmed Khan'ın kaleme aldığı *Hadis - Kriterlerin Yeniden Tanımlanması* adlı bu kitabın uzun hali 2010 yılında yayınlanmıştır. Yazar bu çalışmasında hassas bir konu olan Hadislerin¹ sahihliğinin² belirlenmesi konusunu ele almaktadır. Yazar, büyük hadis külliyatı derleyenlerin benimsediği kriterleri ele almış ve incelemiştir. Yazar, Hadislerin içeriğinden çok, râvî³ silsilesinin sürekliliği ve doğruluğuna odaklanmanın, Hz. Peygamberin tavrına uymadığı gibi, Kur'ân esaslarını da yansıtmayan ve/veya onlarla çelişen bazı hadislerin de derlemelere dâhil edilmesine yol açtığına dikkat çekmektedir. Ayrıca yazar, Hz. Peygamber'in Hakk'a yürümesinden kısa bir süre sonra ortalıkta çok sayıda hadisin dolaşmaya başladığı göz önüne alındığında, bu hadislerin birçoğunun belli bir maksatla uydurulmuş sahte hadisler olduğu gerçeğini görmezden gelmenin makul olmayacağını savunmaktadır. Bunlar sadece İslam inancının temel mesajını bozmayı amaçlamakla kalmayıp, aynı zamanda siyasi, mezhepsel, ekonomik ve hatta dinî çıkarları destekleme maksadıyla da uydurulmuştur. Henüz yeni yayılmaya başlamış bir dine karşı, büyük ölçüde rekabetten kaynaklanan siyasi ve dinî farklılıklar, Hadisler aracılığıyla

[1] Hadis ; Hz. Peygamber'in sözleri, fiilleri, davranışları ve onaylamaları için kullanılan terim. Ç.N

[2] Sahih ; sağlam (gerçek,doğru,hakiki) kabul edilmesi için gerekli şartları taşıyan ve dinî konularda delil olarak kabul edilen hadis. Ç.N

[3] Râvî ; öğrendiği hadisi rivayet eden, aktaran kişi. râvî silsilesi (isnad) (sened) ise bir hadisin bir râvîden diğerine aktarılmasını gösteren aktarım zinciri (şu kişiden buna ve bu kişiden ötekine şeklinde hadisin zaman içinde kimler tarafından aktarıldığını gösteren isimlerin zinciri) Ç.N

sürekli ve çok iyi bilinen bir bilgi çarpıtma seferberliğine ve mücadelesine yol açmıştır.

Hadislerin kötüye kullanılması ve istismarı yeni bir şey olmasa da, günümüzün karmaşık ve sürekli değişiklik arz eden dünyasında, aşırı uçlu davranışları meşrulaştırmak, özellikle kadınların kabaca istismarına gerekçe bulmak ve şiddet eylemlerine çağıran rahatsız edici fetvalar çıkarmak için uydurma ve sahte Hadislere güvenmenin sonuçları, çok tehlikeli olabilmektedir. Öbür yandan, halen dünyadaki ana akım söylemlere egemen olan yaygın İslam karşıtlığı dikkate alındığında, İslam'ın şiddet içeren ve gerici bir din olduğu tezlerini desteklemek için yoğun bir şekilde yayılan ve acımasızca istismar edilen uydurma hadisler konusunun ele alınması bir zorunluluktur. Uydurma olduğu apaçık ortada olan, sadece sahte ve yanlış yorumlara sebep olmayıp aynı zamanda hem Kur'an'a hem de Peygamber'e ihanet eden ve cehaletin sürmesine neden olan bu hadisleri dürüstçe ve cesaretle söküp atmak, İslamî ilimlerde uzman Müslüman âlimlerin sorumluluğudur.

GİRİŞ

Kur'ân ve Hadis, İslam'ın inanç sisteminin tüm yönlerini ve bu sistemin insan hayatına yansımalarını belirleyen temel kaynaklardır. Kur'ân, tam olarak Allah'ın (C.C.)⁴ vahyedilmiş sözleri iken, Hadisler ise Kur'ânî emirler ve hükümlerin pratik ve metodolojik boyutlarını belirler. Allah, Hz. Muhammed'i (S.A.V.)⁵ şunları yapmakla görevlendirmiştir: Kur'ân'ın mesajlarının insanlara tebliğ edilmesi; Kur'ân'da vahyedilen hakikatlerin açıklanması ve Müslümanlara öğretilmesi bu görevlerdir. Kur'ân'ın *beyânı* (tefsiri), Hadis ve Sünnet olarak bilinir.

Bu amaçla Kur'an'da şu hususlara yer verilmektedir: Allah'ın nimetleri O'na ve Peygamberine itaat edenleri kapsayacaktır;⁶ O'na ve Peygamberine itaat farzdır⁷ ve kasıtlı olarak Allah'a ve Peygamberine itaat etmemek ağır bir günahdır;⁸ Hz. Peygamber, hayatın her alanındaki uyuşmazlıklarda yargıçtır;⁹ ve Allah'ın ve Peygamberin emirlerine uymaktan kaçınmak ve onları dikkate almamak, sonuçta hayatta başarısızlığa yol açar¹⁰ ve insanın tüm eylemlerinin anlamını yitirmesine neden olur.¹¹

Modern Çağlarda Müslümanlar, hadislere yaklaşımları bakımından dört gruba ayrılabilir: Hadislerin Müslümanın hayatındaki yerini tamamen reddedenler; sahih olup olmadığına bakmaksızın hadis olarak sunulan her şeyi körü körüne kabul edenler; Hadisler arasından kendi işine gelenleri seçenler ve Hz. Peygamberin

[4] Celle Celalihû, "Azameti Yüce ve Ulu Olan". Allah'ın adını andığımızda söylenir.

[5] Sallallahü Aleyhi ve sellem, "(Allah) ona selam ve salat etsin" Hz. Peygamberin adı her anıldığında söylenir.

[6] Kur'ân, 3:132. Âli İmrân Sûresi 132. ayet

[7] Kur'ân, 4:59. Nisâ Sûresi 59. ayet

[8] Kur'ân, 8:12-25 Enfâl Sûresi 12-25.ayetler

[9] Kur'ân, 4:65, Nisâ Sûresi 65. ayet

[10] Kur'ân, 8:46. Enfâl Sûresi 46.ayet

[11] Kur'ân, 47:33 Muhammed Sûresi 33.ayet

Hadislerinin kutsallığına önem veren ve inanan, ancak hadislerin İslamî hayat ve medeniyetle mantıksal ve pratik ilişkisine dikkatle yaklaşanlar şeklinde sıralanabilir.

Günümüzde Müslümanlar Hz. Peygamberin Sünnetine katı bir biçimde bağlanmaktan çok, Kur'ân ve Sünnetten uzak kalmaktan dolayı sıkıntı çekmektedirler. Örneğin, yarı aydın Müslümanlar; Hadis ve Sünnet'e koşulsuz sevgi duydukları için, Hadislerin anlamları konusunda yanılabilir ve başkalarını da yanlış yönlendirebilir, sahih olup olmadığına bakmaksızın Hadis olarak etiketlenen her şeye körü körüne kayıtsız şartsız bağlanabilir. Bu durum dinî ve manevî hayat dahil, hayatın hemen hemen her alanında Müslümanların geri kalmış ve gerileme içinde olmasının ana nedenlerinden birisidir.

Günümüz İslam dünyasında, insanların yalnızca kendi çıkarları ve gizli gündemlerine yarar sağlayacak Kur'ân âyetleri ve Hadisleri seçme yönünde bir eğilimleri olduğunu görüyoruz. Oysa Kur'ân ve Sünnete dengeli bir yaklaşım, yalnızca gerçekten sahih olan Hadislere inanmayı ve bunları uygulamayı gerektirir.

Hadis derlemeleri sahihlik derecesine göre genellikle dört kategoriye ayrılır: Sahih-i Buhârî ve Sahih-i Müslim gibi en sahih kabul edilen derlemeler; Tirmizî, en-Nesâ'î ve Ebû Davud Sünenleri¹² gibi çok az sayıda şüpheli rivayet içeren derlemeler; Sünen-i İbn Mâce ve Sünen-i Ahmed gibi birçok sorunlu rivayet içeren derlemeler ve Sünen-i Taberânî gibi birçok zayıf ve uydurma rivayet içeren derlemeler şeklinde sıralanabilir.

Hadis âlimlerine göre bir hadisin sahihliği, tamamen o hadisi rivayet edenlerin râvî silsilesinin (*sened*) sağlamlığına bağlıdır. Hadislerin sahihliği değerlendirilirken, hadislerin içeriğine (metin) pek dikkat edilmez. Müslüman âlimler, bir hadisin râvî silsilesinin beş kıstasa uyması halinde o hadisin sahih olarak kabul edileceğine inanmaktadırlar: Senesinde kopukluk olmaması (*ittisâl-ül's-sened*), râvînin düzgün karaktere sahip olması, yanılmaz bir hafızaya sahip olması, rivayetinin herhangi bir gizli kusurdan uzak olması (*gayrül-illet*) ve her türlü sapmadan uzak olması. Her ne kadar son iki kriter ayrıca hadisin içeriğinin incelenmesi için de

[12] Sünen : Hadis kitabı

geçerli olsa dahi, Hadis âlimleri Hadis metnini incelerken bu iki kriteri nadiren dikkate almışlardır.

Bununla birlikte, hadislerin içerik bakımından da incelenmesini haklı çıkaracak bir çok neden vardır. Buna belli bir râvînin durumuna ilişkin tartışmalar ve bazı râvîlerin rivayeti hassas bir şekilde koruyamaması gibi hususlar da dâhildir. Hadis âlimlerinin büyük çoğunluğu Hadislerin Hz.Peygamber'in aynen söylediği şekliyle, yani lafızıyla¹³ değil, mesajın anlamıyla nakledildiğine inanmaktadır. Bu durum kafa karışıklığına yol açabilir.

Öbür yandan, aynı konuya ilişkin rivayetlerin kelimeler veya anlam bakımından farklılıklar içerdiği durumlarda, rivayetler arasında içerik (metin) çatışması ortaya çıkmaktadır. Ancak âlimler genellikle bu tür rivayet farklılıklarının, râvîlerin hatasından kaynaklanmadığı, aksine Hz.Peygamberin aynı konu hakkında farklı zamanlarda farklı beyanlarından kaynaklandığını düşünmektedir. Bir başka neden de güvenilir râvîlerin "yanıldığı" iddiasıdır. Zaman zaman râvî (isnad) silsilesi en üst derecede sağlam iken, rivayetin içeriğinde bariz bir problem bulunabilmektedir. Böyle bir durumda Hadis yorumcuları, muhtemel bir kusur olup olmadığını belirlemek için içeriği incelemek yerine, bir râvîyi suçlamayı tercih ederler. Oysa içerikteki (metindeki) kusuru belirlemek için de bazı kıstaslara başvurulmasına ihtiyaç vardır.

Rivayetlerin süreç içinde düzeltilmesine ihtiyaç duyulması da, Hadislerin incelenmesi gerektiğini haklı çıkarmaktadır. Sahabe¹⁴ devrinde bile, kesinliğinin belirlenmesi maksadıyla Hadislerin bildirilmesine ve nakledilmesine büyük önem verilmiştir. Resulullah'ın bazı beyanlarının hatalı nakledilmesi ve sonradan uzmanlar tarafından düzeltilmesi de zaman zaman kafa karışıklığına yol açmıştır.

Hadislerin günümüzle olan ilişkisini ve uygunluğunu belirlemede de hadislerin incelenmesi hayatî önem taşımaktadır: Kur'ân ve hadisler Hz.Peygamberin öğretilerini içermekte ve bunların günlük hayatımıza uygulanması amaçlanmaktadır. Bu nedenle,

[13] Lafız : kelime, söz, kelimeler TDK

[14] Sahabe: Sahâbî, sahâbe ve ashap kelimeleri İslâmiyet'le birlikte, Hz. Peygamber'i görmüş ve onun sohbetinde bulunmuş Müslümanlar için kullanılmakta olup, sahâbî tekil hali, sahâbe ve ashap ise çoğul halidir (Ç.N.)

Kur'ân tefsirleri ve Hadisler titizlikle incelenmeli ve içeriği yeniden yorumlanmalıdır.

Hadislerin incelenmesi için bir başka neden de hadislerin metodolojik boyutunu anlamaktır. Hadisler hüküm içerenler ve içermeyenler, bağlayıcı olanlar ve bağlayıcı olmayanlar diye sınıflara ayrılabilir. Bağlayıcı hadisler; Kur'ân, insan aklı ve diğer Sünnetlerle uyumu ve tarihsel sürekliliği (*mütevâtir*) bakımından incelenir. Hadis ve âyetin birbirine ters düştüğü ve birbiri ile çeliştiği durumlarda, âlimlerin bu iki hüküm arasında bir uzlaşma sağlaması gerekmektedir. Eğer bu mümkün olmazsa, hadisin sahih olmadığına hükmedilir. Bir hadis rivayetinin yalnızca sahih olan metni, hem metodolojik hem de pratik bakımdan rehber olarak kullanılabilir.

Binlerce Hadis metninin uydurulmuş olma ihtimali çok yüksektir. Hadis âlimleri şüphesiz sahih olanı uydurma olandan ayırmak için ellerinden geleni yaptılar, ancak büyük özen ve çabaya rağmen, yüzde yüz doğruluğu sağlayamadılar. Bu nedenle, bazı uydurma hadislerin senedinin sahih olması nedeniyle hâlâ sahih olarak kabul ediliyor olması muhtemeldir. En gözde kaynaklarda rastlanan bazı hadislerin uydurma olup olmadığını kontrol etmek için, içeriklerini incelemekten başka yol yoktur.

Müslüman hukukçular arasında İslamî hayata dair belirli konularla ilgili birçok ihtilaf bulunmakta ve bu hukukçular bir hadisin farklı rivayet edilen içeriklerinden birisini diğerlerine tercih edebilmektedir. Son olarak; Hadis incelemesi konusunda âlimlerin sorumluluğu ve görevi henüz bitmemiştir. Hadisler İslami hayatta çok kutsal bir konuma sahiptir; ancak bu kutsallık sadece Hz. Peygamber'e aidiyeti kesin olan sahih hadislere aittir ve uydurma olanlara bu önem atfedilmemelidir.

Kaydedilmiş hadislerin farklı metinleri arasındaki görünür çelişki, her ilgili Müslüman için rahatsız edicidir. Buhârî ve Müslim'deki hadisleri okurken ve analiz ederken, şunlar açıkça görülmektedir: Hadis yorumcuları temeli sağlam ve evrensel olarak belirlenmiş herhangi bir hadis yorumu prensibine başvurmamaktadır ve Hadislere yaklaşımları âdil ve dengeli değildir. Bu yorumcular ana odak noktalarını hadisin içeriği (metni) yerine hadisin senedine yani râvî silsilesine vermişlerdir.

Bölüm Bir

Hadis Uydurma: Nedenleri ve Çözüm Yolları

Hadislere ilişkin yerleşik uygulamada, eğer râvî silsilesi (sened) sağlam ise, o hadisin içeriğinde bulunabilecek problemlere bakılmaksızın, hadis sahih olarak nitelenmiştir. Rivayetlerin içeriklerindeki görünür uyumsuzluklar yorumlanabilir; ancak bu iki kaynaktan (Buhârî ve Müslim) gelen herhangi bir rivayeti güvenilmez kabul etmek neredeyse kabul edilemez bir tavır ve suç sayılır.

Hem sözlük anlamı hem de teknik açıdan Hadislerdeki uydurma, bir açıklama ya da davranışın (uygulamanın) kasıtlı veya kasıtsız olarak gerçeğe aykırı bir şekilde Hz. Peygambere atfedildiğini gösterir. Bu bölümde, Hadis uydurmaya tarihsel bir bakış açısından odaklanılmakta, buna yol açan faktörlerin izi sürülmekte ve önde gelen İslam âlimleri tarafından buna karşı alınan önlemler anlatılmaktadır. Hadis âlimleri, hadis rivayetlerinde kullanılan ve doğru olmayan, dolayısıyla hadislerin uydurma olduğunu gösteren çeşitli ifadeler belirlemiştir. Uzmanlar bir senette yer alan bazı râvîlerin abartılı ifadeler veya sıfatlar kullandıklarını belirlediklerinde, bu durum uydurmaya gösteren açık kanıt niteliğindedir. Hadis otoriteleri bir rivayetin kabul edilemez olduğunu ilan etmek için "uydurma", "sahte" ve "dayanaksız" gibi bazı terimler kullanılmaktadır.

Uydurma hadislerin ortaya çıkışı, üçüncü halife Hz.Osman'ın döneminin ortalarında başladı ve Hz.Ali ile Muaviye'nin hilafetleri döneminde zirveye çıktı. Sonra da Abbasîler dönemine kadar devam etti. Bu kasıtlı uydurmaların, Hilafet ve yeni halifenin belirlenmesi konusunda kamuoyunu etkilemek, İslam esaslarının orijinalliğini bozmak veya kendi çıkarlarını desteklemek isteyenler tarafından Hz.Peygamber adına yapıldığı anlaşılmaktadır. Genişleyen İslam devletindeki siyasî muhalefet üçüncü halife Hz.Os-

man'ın suikasta uğramasına yol açtı. Hz.Ali'nin dördüncü halife olarak seçilmesi, önde gelen şahsiyetler arasında daha fazla muhalefete neden oldu ve toplumu üç ana siyasî cepheye bölerek, askerî çatışmalara ve bir güvensizlik ortamının doğmasına sebep oldu.

Siyasî gruplar Müslümanların çoğunluğunu kendi taraflarına çekmek istiyorlardı ve bunu kısmen kendi görüşlerini desteklemek için Hz.Peygamber adına hadis uydurarak yaptılar. Bu yükselen gerilim döneminde uydurulan hadislerde bazı liderler ya övülüyor ya da kınanıyordu. Örneğin; Halife Muaviye'nin konumunun bazı uydurma hadislerde yüceltiildiği, bazı uydurma hadislerde ise kınandığı görülmektedir. Hz. Ayşe'nin Hz.Peygamber ile hangi şartlarda evlendiğine ilişkin de hem lehte hem de aleyhte hadisler uydurulmuştur. Hz.Peygamber'e atfen şu hadis rivayet edilmiştir: "Hz. Peygamber buyurdu ki; işlerini bir kadına bırakan topluluk asla felah bulamaz".¹⁵ Ayrıca Hz. Peygambere atfen Halife Ali bin Ebî Tâlib'i öven çok sayıda hadis ortaya çıkmıştır. Bunlardan birinde Resulullah'ın şöyle dediği rivayet edilmektedir: "Ali'nin güzel yüzüne bakmak ibadettir". Öbür yandan Hz. Ali aleyhine uydurulan bir hadise göre de Hz. Peygamber ona şöyle demiştir: "Liderlik sana ve senin soyundan gelen hiç kimseye uygundur".¹⁶

İslam'a ve Müslümanlara karşı husumetleriyle bilinen "münafıklar", dışardan bakılınca Müslüman gibi görünürken, içlerinde husumet besliyor, sapkınca inançları yayıyorlardı. Bunlar İslâmî hayatın birçok alanına ilişkin hadisler uydurmuşlardır. Bu münafıklardan birisi ölmeden önce, haramı helal ve helali haram göstermek için Hz.Peygamber adına 4000 hadis uydurduğunu itiraf etmiştir.¹⁷ Ayrıca Medine'de bulunan bazı muhalif gruplar, İslam'ın temel esaslarına hadis uydurarak sabotaj düzenlemek, Müslümanların birliğini bölerek ihtilafa yok açmak için çaba gösterdiler. İslam'ı kabul eden bir Yahudi olan İbn Sebe bir dizi hadis uydurdu ve bunları İslam toplumuna yaydı. İslam muhalifleri zekât ödenmesini engellemek, miras hukuku kurallarını değiştirmek ve Müslümanlar arasında evliliği caydırmak için birçok çarpıcı hadis uydurdular.

[15] İbnü'l-Cevzî, Abdurrahman bin Ali, Kitâbü'l-Mevzû'ât, (Beyrut: Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1995), cilt 1, s.325.

[16] A.g.e., cilt 2, s.290. (A.g.e = yukarıda Adı Geçen Eserde)

[17] A.g.e., s.15.

İslam dünyasının sınırlarının yeni ülkeleri içine alarak genişlemesi, âlimler arasında insanın kaderinin önceden belirlenmesi kavramı, insanın özgürlüğü, günahın mahiyeti ve diğer konularda Kur'ân'ın hükmüne ilişkin yeni tartışmaları ve birbiriyle çatışan görüşleri ortaya çıkardı. Çeşitli mezheplerin mensupları gibi belli görüşlerin destekçileri ve savunucuları da, imanın mahiyeti gibi konularda Hz. Peygamber namına hadis uydurarak kamuoyunu ikna etmeye çalıştılar.

İslam tarihinin ilk döneminden itibaren hadis uydurma eğilimi görülen bir diğer alan da fıkıh (hukuk) alanı idi. En önde gelen fıkıhçılar arasında görüş farklılıkları çıkmasına rağmen İslam Hukukunu kendi içtihadlarına göre yorumladılar ve insanları bunlara yönlendirdiler. Maalesef bu büyük imamlar ve âlimlerin taraftarları küçük farklılıkları bile büyük görüp, kendi mezheplerinin görüşünü desteklemek için hadis uydurmaya başladılar. Böyle bir uydurma hadise göre, Hz. Peygamber'in "eğer namazda kişi ellerini kaldırırsa namazı kabul olmayacaktır"¹⁸ diye söylediği bir sözü vardır.

Hadis uydurmanın diğer temel nedenleri arasında ticarî reklam, aç gözlülük ve çeşitli devlet hanedanının himayesine girebilme hırsı da yer almaktaydı. İslam'ın ilk üç asrı boyunca, İslam dünyanın önemli bir kısmına yayılırken, tüccarlar kendi mallarının reklamını yapmak için hadisler uydurdular. Nar, hurma, badem ve diğer birçok ürünü öven hadisler uyduruldu. Diğer bir grubu ise camilerde daha fazla cemaat çekebilmek için hadis uyduran hatipler ve kamuoyunu etkilemek isteyen din adamları oldu.

İslam âlimleri hadis uydurma problemine önlem olarak şu yöntemi izlediler: bir sened sistemi (râvî silsilesi) geliştirdiler; Hadis râvîlerini incelediler ve yalnızca güvenilir kaynakları kullandılar. Râvîlerin biyografilerini derlediler ve sonra da sahih hadisleri topladılar. Ayrıca güvenilir ve uydurma hadisleri de derlediler. İslam'ın ilk günlerinde insanların Resulullah namına birçok sözü rivayet etmesi, ümmetin önde gelen liderlerini uygulanabilir bir çözüm bulmaya yöneltti. Her bir hadisin önünde bir hadis senedinin (râvî silsilesi) ve sonra da hadis metninin olması gerektiğini

[18] A.g.e., cilt 2, s.22.

belirlediler¹⁹ ve Hadis rivayetlerinin yalnızca güvenilir kaynaklardan alınmasını kararlaştırdılar.²⁰

Çok sayıda râvînin hayatının araştırılması da, bu râvîlerin güvenilir, zayıf, güvenilir veya uydurmacı olduğunu belirleyip ilan etme işi de hayli zordu. Çok sayıda önemli âlim, hadis râvîlerinin durumunu araştırma görevini üstlendi. Bu kişilerin kimliklerine ilişkin bu sağlam araştırmalar, kimin güvenilir kimin güvenilir olmadığını ortaya çıkardı. Hadis râvîleri dört kategoriye ayrıldı: sahihlikleri konusunda icmâ (uzlaşma, oybirliği) bulunanlar; zayıflıkları tartışmasız olanlar; âlimler arasında ihtilafa yol açanlar ve icmâ ile yalancı ilan edilenler şeklinde sıralanabilir.

Hz. Peygamber namına uydurulan hadislerin asırlar önce bir kenara atılmış olması gerekiyordu. Oysa hadis âlimleri uydurma olarak niteledikleri hadisleri bile hıfz ettiler ve sonraki kuşaklara, bunların uydurma hadis olduğu açık mesajıyla naklettiler. Sonraki kuşaklardaki âlimler ise onları, gelecekteki diğer âlimleri neyin uydurma olduğu konusunda uyarmak üzere muhafaza ettiler. Her bir eser uydurmaları kanıtlamak için ayrıntılı ve sağlam deliller içermekte, her bir kaydedilen hadisin senedine özel önem vermekte ve uydurmacıların silsilelerindeki güvenilir kaynakların isimlerini nasıl kullandıklarını belirtmektedir.

[19] Müslim, İbnü'l-Haccâc el-Kuşeyrî, Sahîh, (Beyrut: Dâr-ı İhyâ'el-Turâth el-Arabî, 2000), "Mukaddime", hadis no.1-4, s.51.

[20] A.g.e.

Bölüm İki

Bir Hadisin Sahihliğine Müslüman Âlimlerin Katkısı

Bu bölümde, âlimlerin katkıları iki bakış açısından değerlendirilmektedir: sened (yani râvî silsilesi) ve hadisin metni (yani içeriği). Her bir hadis, bir sened ve bir metinden oluşmaktadır. Senedi, ister uzun isterse kısa olsun, Hz. Peygamberin sözü veya davranışını birbirine aktararak nakleden râvîlerin isimlerinden oluşur. Metin ise rivayetin sözleri olup, Hz. Peygamberin söylediği veya yaptığı şeyi ifade eder. Hz. Peygamber'in zamanında ve Hakk'a yürümüşünden sonraki otuz yıl içinde, râvî silsilesi hiç sorgulanmamıştır. Bu dönemde bütün odaklanma hadislerin metni üzerinedir.

Bir hadisin doğrulanmasının izleri ilk Halife Ebû Bekir devrine kadar sürülebilir. Hz. Ebû Bekir hatalardan korunma maksadıyla, başka bir sahabe tarafından teyit edilmedikçe, tek bir sahabenin naklettiği herhangi bir rivayeti kabul etmemiştir. Sahabe kuşağının âlimleri, başka bir delil ile teyit etmeden herhangi bir hadis rivayetini kabul etmede tereddüt etmişlerdir.²¹ Sonraki kuşakların âlimleri ise, bir hadisi ancak senedde yer alan tüm râvîlerin sahih olduğu ispatlandığında kabul etmişlerdir.²² İslam'ın ilk yüzyılının ikinci yarısından itibaren hadislerin sahihliğinin belirlenmesinde râvî silsilesi ve bunların biyografilerinden oluşan ansiklopediler önemli bir yer tutmuştur. Bu kitaplardaki bilgiler bir senedin sahihliğini kontrol etmek için yoğun bir biçimde kullanılmıştır. Eğer bir sened güvenilir bulunursa, aynı râvî silsilesinin rivayet ettiği hadisin metni de sahih olarak kabul edilmiştir. Silsiledeki herhangi bir problem, rivayetin zayıf veya güvenilirmez olarak nitelenmesine yol açıyordu.

[21] Fallatah, Umar ibn Hasan Uthman, El-Vad fi'l-Hadîs, (Şam: Mektebetü'l-Gazâli, 1981), s.160.

[22] A.g.e.

İslam'ın yaklaşık ilk bir buçuk asrı boyunca hadislerin doğrulanması sözlü olarak yapılmıştır. (Muhammed bin İsmail) Buhârî devrine gelindiğinde çok sayıda yazılı derleme mevcuttu; ancak bu eserler sorunlarla doluydu. Buhârî'nin devasa görevi, mevcut en sahih hadisleri içeren bir eser üretmektir. Bunu yaparken 600.000 hadis içinden en sahih olanları seçmek zorundaydı.²³ Müslim (bin Haccâc) ise yaklaşık 300.000 rivayet arasından sahih olan hadislerin seçimini yapmıştır.²⁴ Bu eserler ve sonraki hadis derlemelerinde hadislerin sahihliği hadisin senedi yoluyla teyit edilmiştir. Ancak hem hadis senedinin hem de hadis metninin birlikte doğrulanmasına dayalı hadis eserlerini hiç kimse bulup ortaya çıkartmamıştır. Bazı âlimler bazı hadislerin içeriğine (metnine) ilişkin dağınık bazı gözlem ve yorumlarda bulunmuşsa da, bilimsel açılardan bu konuda herhangi bir ciddi çaba gösterilmemiştir.

Hadis uzmanları Hadislerin saygınlığı ve sahihliğini belirlemek için evrensel olarak kabul edilebilecek beş kıstas belirlemiştir: râvî silsilesinin kesintisiz olması (*ittisalü's-sened*),²⁵ râvîlerin karakterinin sağlamlığı (*adalet*),²⁶ rivayetin doğruluğu (*zabt*);²⁷ rivayetin kusursuz olması (*gayru'l-illet*)²⁸ ve rivayette herhangi bir anormallik bulunmaması (*ademü's-suzuz*).²⁹ Eğer bir hadis bu beş kriterin tamamını karşılıyorsa sahih olduğu kabul edilir. Zayıf bir hadis, sahih olanın şartlarını taşımayan hadise denir.³⁰ Hadisin sahih kabul edilmesi için, râvî silsilesinde kopukluk olmaması; hiçbir râvînin eksik olmaması gerekir. Her râvî, hadisi doğrudan silsilede kendisinden önce gelenden işitmiş olmalıdır. Her bir silsilenin Hz. Peygambere veya O'nun bir ashabına kadar ulaşması

[23] Kamil Muhammed, Muhammed Üveyde, A'lâmü'l-Fukahâ ve'l-Muhadisîn: El-İmâm-ı Buhârî (Beirut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1992), s.9.

[24] Kamil Muhammed, Muhammed Üveyde, A'lâmü'l-Fukahâ ve'l-Muhadisîn: Müslim bin el-Haccâc (Beirut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1995), s.14.

[25] İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ İsmail, El-Bâ'isü'l-Hadîs, 4.Baskı, (ed.) Ahmed Muhammed Şakir, (Beirut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1992), s.920.

[26] Tahan, Mahmud, Teysîr-i Mustalahü'l-Hadîs (Kuveyt: Mektebeh Dârü'l-Turâth, 1984), s.146.

[27] A.g.e.

[28] Es-Suyûtî, Celâleddîn, Tedrîbü'Râvî, (Beirut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1989), cilt1 s252 El-Khair Abadi, Muhammed Ebul Laith, Tahricü'l-Hadâs: Neş'etühü ve Menhacühü (Kuala Lumpur: Dârü's-Şâkir, 1999), s.268–274.

[29] İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ İsmail, El-Bâ'isü'l-Hadîs, 4.Baskı, (ed.) Ahmed Muhammed Şakir, (Beirut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1994), s.19.

[30] A.g.e., s.42.

gerekir. Silsiledeki râvîlerin mü'min olması ve dürüst olması gerekir. İmansızlığı, münafıklığı, deliliği veya biyolojik bir yetersizliği tespit edilirse, o râvî değerlendirme dışı bırakılır. Son olarak da, râvînin güçlü ve sağlam bir hafızasının bulunması gerekir.

İmam Buhârî ve Müslim, tüm zamanların en seçkin ve en saygın hadis âlimleri olarak tanınmaktadır. Bu âlimlerin iyi tanımlanmış kriterlere dayanan sınıflandırma ve inceleme yöntemleri, günümüzde uygulanan hadis sahihliğinin doğrulanmasının ve metodolojisinin temellerini oluşturmaktadır. Bu iki hadis âlimi, hadis sahihliğinin doğrulanması alanında öğretmen ve öncü olmuşlardır.

İmam Buhârî (doğum yeri günümüzde Özbekistan sınırları içinde olan Buhara kentidir), Hz. Peygambere atfedilen herhangi bir rivayeti eserine dâhil etmeden önce, râvî silsilesini çok sıkı incelemeye tabi tuttuğu için, onun derlemesi en sahih derleme olarak kabul edilir. İranlı olan İmam Müslim, Buhârî ile aynı metodolojiyi kullanmıştır. Ancak yine de Müslim'in hadis senetleri problemlili kabul edilmektedir. Müslim'in eserinin güzelliği ise, Buhârî'nin aksine, hadisleri belli bir düzen içinde sunması, aynı konudaki bütün sahih rivayetleri aynı yere koymasındır.

Hadis otoriteleri, hadisleri evrensel kriterlere göre incelemediler. Buhârî ve Müslim, bir hadisin senedinin sahihliğinin belirlenmesinin o hadisin metninin sahihliğini de sağladığına inanıyorlardı ve bu nedenle râvî silsilesini titizlikle inceliyorlardı. Hadis eserlerini, özellikle de sahih olduğu kabul edilen derlemeleri eleştirirken, yalnızca senedin analizi ve bakış açısına dayalı olarak eleştiriyorlardı. Yalnızca birkaç âlim Hadislerin sahihliğinin içeriğinin incelenmesi yoluyla belirlenmesine ciddi katkılar yapmış ve bu amaçla bazı kriterler belirlemişlerdir.

Misfir bin Gurmullah ed-Dümeynî; Sahabelerin Kur'ân'a atıfta bulunarak Hadisleri inceleme uygulamasını göstermek için bazı somut örnekler verdi. Bu örneklerle diğer Hadis âlimlerinin hadislerde herhangi bir problem olup olmadığını belirlemek için kullandıkları metoda uyarak ulaşmıştır. Böylece bu hadislerin Kur'ân hükümleriyle teyit edildiğini ve ayrıca âhâd (tek râvî tarafından rivayet edilen hadis) hadisler, göreceli olarak sahih hadisler, yerleşik tarih, doğru olmayan anlam ve sözlerden uzak olma, İslam

hukukunun temel hükümleri ve esasları, nefret ve imkânsızlık içermeme gibi kıstaslara göre değerlendirildiğini ortaya koydu.

Misfir bin Gurmullah ed-Dümeynî; fıkıhçıların Hadis metinlerine yaklaşımını değerlendirirken başvurdukları kıstasları Kur'ân, Sünnet, İcmâ-i Ümmet (ümmetin uzlaşması, fikir birliği), Ashabın uygulamaları, Kıyas, genel esaslar ve âhâd hadislerin etkisi olarak belirlemiştir. Genel olarak Sahabe döneminden bu yana, Müslüman âlimler hadislerin korunması ve sahihliğine özel önem vermişlerdir. Hadisler ilk başta hem senedi hem de metni bakımından incelenmiştir. Hicrî ikinci ve üçüncü yüzyıllarda ise önemli hadis eserleri derlenirken, âlimler râvî silsilesini esas alan ve sadece silsileye odaklanan bazı kriterler belirleniler. Hadis âlimleri prensip olarak Hadislerin metinsel incelemeye tabi tutulması gerektiğinden söz etmişlerdir. Bu tür eserlerin en önde gelenleri İbnü'l-Cevzî, İbnü'l-Kayyim ve ed-Dümeynî'nin eserleridir.

Bölüm Üç

Kur'ân'ın Işığında Hadislerin Sahihliğinin Belirlenmesi

Bu bölümde Hadisler Kur'ân esasları ve emirleri ışığında ele alınmaktadır. Müslüman âlimler Hadislerin Kur'ân ile ilişkisi konusunda fikir birliği içindedir. Buna göre; kaydedilmiş bir Hadis ile Kur'ân arasında çözümü mümkün olmayan bir çelişki noktası veya farklılık bulunduğu, o hadis reddedilir. Buna göre, Hz. Peygamberin sözleri ve sünneti *beyânı* temsil eder; Kur'ân ve *beyân* birbirini tamamlamalıdır.

Nisâ Suresi 59. âyette Rabbimiz müminlere aralarındaki her türlü anlaşmazlıkta Allah'ı ve Peygamberini hâkim (karar verici makam, yargıç) tayin etmelerini öğütler. Müslümanlar, Kur'ân'ın vahiyleri, Peygamber'in sözleri ve sünneti ile İslam hukuku hakkında sık sık Hz. Peygamber'in karısı Hz. Ayşe'ye danıştılar. Hz. Ayşe'nin Kur'ân-Sünnet ilişkisi konusundaki bakış açısı; rivayetlerin Kur'ân'la veya Hz. Peygamber'in söyledikleriyle çelişmemesi gerektiğiydi. Üstelik o da uydurma olduğunu anladığı hadisleri reddediyordu. Uydurma hadislerin çok sayıdaki örneği arasında Hz. Peygambere atfedilenler, Hz İbrahim'e atfedilenler, kade-re, insanların amellerinin Cennete girmeyele ilişkili olmadığına, İslam'a davette zorlama olabileceğine, Hz. Musa'nın ölümü geciktirme gücüne sahip olduğuna, kadınların kocalarına sadakatsizliğinin kökeninin Hz. Havva'ya dayandığına ilişkin rivayetler bulunmaktadır.

Bölüm Dört

Hadislerin Sahihliğinin Belirlenmesinde Sahihliği Kabul Edilmiş Hadislerden Yararlanılması

Bu bölümde Sahih hadislerin ışığında, bir hadisin metninin incelenmesi konusu ele alınmaktadır. Mü'minler için Hz. Peygamber bir hâkimdir (yargıç) (*Nisâ Sûresi 65. Ayet*) ve verdiği hükümler kesin ve nihaîdir (*Ahzâb Suresi 36. Ayet*). Hz. Peygamber, yirmi yıldan fazla süren peygamberlik görevi boyunca, Kur'ân'ı açıklayarak, Allah'ın emirlerinin günlük hayata uygulanmasını göstererek, mü'minlere yol göstererek ve yargıçlık yaparak, hayatını İslam esaslarına göre yaşayıp örnek olarak görevini tamamlamıştır. O'nun Hakk'a yürümesinden sonra da devam etmesi gereken bu İslami mirasa, kişisel çıkar peşinde koşanlar ihanet etmiştir. Bunun sonucu olarak insanlar kendi arzuları ve kaprislerini, Hz. Peygamber'in hadisi gibi yaymaya başlamışlardır. Bu durumda, Kur'ân ile birlikte sahihliği iyi bilinen Hadisler ve Sünnetler, diğer hadislerin sahihliğinin belirlenmesinde kıstas olarak kullanılmaya başlanılmıştır. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Kim, bizim dinimizin tasvip etmediği bir şey icad ederse, o (kişi ve işi) reddedilir".³¹ Bu sebeple, sahihliği son derece kabul edilmiş Sünnet ve Hadislerle taban tabana zıt görünen bir rivayet uydurma olarak kabul edilip, reddedilmelidir.

Aynı konuyla ilgili olmalarına karşın, birbiriyle çelişen ve farklılık içeren çeşitli hadislerin karşılaştırılması, zor ve hassas bir iştir ve mantık gerektirir. Bir hadis, başka bir hadisle çelişen içerik barındırdığı için güvenilmez olarak reddedilecekse, bunu yapmak için güçlü nedenler olmalıdır. Genel olarak bir hadis ile Sünnet arasında bir çelişki olması durumunda, Sünnet yani Hz. Peygamberin uygulaması, Hadise (sözüne) tercih edilir.

[31] El-Buhârî, Muhammed bin İsmâil, Sahîh, (Beyrut: Dâr İhya'el-Turâthü'l Arabî, H.1400), cilt 4, "Kitâbü'l-l'tisâm bi'l-Sünnet", Bab.20.

Örneğin; Müslim’de geçen bir hadiste, hiçbir şey önceden yazılmış kaderin dışında gerçekleşmez. Bu hadise göre kişinin kendi malını ve kendi ömrünü artırmasının hiçbir yolu yoktur. Bu nedenle Hz. Peygamberin uzun ömür ve rızıkta artış için dua etmemeyi tavsiye ettiği rivayet edilmektedir. Bu rivayet Enes bin Mâlik’e isnaden nakledilen başka bir hadis ile çelişmektedir. Bu hadise göre Hz. Peygamber, kendi hizmetkârı olan bir kişinin rızıkının ve çocuk sayısının artması için ona dua etmiştir.³² İki hadis arasında bir uzlaşma imkânsız görünmektedir. Ama burada ilki Peygamberimize atfedilen bir ifade (Hadis) iken, ikincisi Peygamberin kendi uygulaması (Sünnet) olduğundan, ikincisinin sahih olduğu kabul edilmelidir.

[32] Müslim, cilt 4, “Kitâbü’l-Da’avât”, Hadis no.6344.

Bölüm Beş

Hadislerin Sahihliğinin Belirlenmesinde Sağlıklı Aklî Muhakeme

Akıl, insanın varoluşunda hayati bir rol oynar.³³ Bu güç, insanoğlunu yeryüzündeki canlılar arasında en yüksek konuma yükseltir ve doğru yönde kullanıldığında, insanlığın korunmasına yardımcı olur.³⁴ Kur'ân, insan aklına çok önem verir; öyle ki, Kur'ân'a göre, hakiki iman ve hayırlı ameller, ancak ve ancak aklın rehberliği ile mümkündür. Allah'ın peygamberlerinin her biri, kendi halkını Allah'ın dinine davet ederken insanların akıllarına hitap etmişlerdir. Aklî Muhakeme (akıl yürütme, akıl yolu ile yargılama) Kur'ân'ı anlamak için bir araçsa, Hadis literatürünün özünü anlamak için de bir araç olmalıdır.

Bu bağlamda akıl kıstası sadece basit bir entelektüel kapasite olmanın ötesinde, 'sağlam akıl' veya 'sağlam muhakeme' olarak tanımlanmalıdır. Bu sağlam muhakeme yeteneği, Allah bilinci, adalet, dürüstlük, doğruluk, itidal ve samimiyet gibi İslamî prensipler çerçevesinde kullanılmalıdır. Bu sağlam muhakeme yeteneği, Buhârî, Müslim ve diğer hadis eserleri tarafından kaydedilmiş ve herkesçe çok iyi bilinen ve "Hesap Günü'nde insanlık adına şefaet edecek güç ve onura sadece Hz. Muhammed'in sahip olacağı" belirtildiği bir hadisin değerlendirilmesinde de uygulanmalıdır. Bu hadis-i şerife göre dört önde gelen peygamber (Hz. Adem, Hz.Nuh, Hz.İbrahim ve Hz.Musa) geçmişte günah işledikleri için, Allah'tan yardım istemeye cesaret edemeyeceklerdir. Hadis ayrıca, Hz. İsa'nın ümmetine yardım etme hakkından da mahrum bırakılmakta olduğunu ve şefaet etme imtiyazının ise sadece Hz. Muhammed'e ait olduğunu belirtmektedir.

Hadis, Hz.Âdem'in yasak meyveyi yeme günahını işlediğini belirtmektedir. Oysa bu günahından tövbe etmiş ve Rabbi de onu

[33] Kur'ân, Bakara Sûresi 170. Ayet

[34] Kur'ân, Bakara Sûresi 30-38. Ayetler arası ve Enbiyâ Sûresi 10. ayet

affetmiştir. Hz.Nuh, kendi ümmetine beddua ederek günah işlediğini bildirmektedir. Oysa aslında bu fiili bir günah değildir. Gerçekte, Hz.Nuh yeryüzünde barış ve adaleti tesis etmek amacıyla, Allah'ın kendisine yardım etmesi için dua ederek insanlığı kurtarmaya çalışmıştır. Bunun ilk adımı ise, zararlı unsurların yok edilmesi idi. Aslında Hz. Nuh'un duası insanlığı kurtarmıştır. Hz. İbrahim'e gelince, Allah Hz. İbrahim'i "hanif"³⁵ olarak tanımlamaktadır. Hz.Musa, nübüvvet³⁶ görevi verilmeden önce işlediği cinayeti günahı olarak belirtmektedir. Oysa Hz. Musa, kasıtlı olarak değil, kazara cinayet işlemiş ve peygamber olarak tayin edildikten sonra, artık bu sebeple suçlanmamıştır. Bütün peygamberler, Allah tarafından tüm günahlarından affedilmiş olmanın büyük onurunu (*ismet*) taşırlar. Şefaate ilgili bu hadis, Allah'ın diğer büyük peygamberlerine atfedilen onuru yok sayma pahasına, Hz. Muhammed'in yücelttiğinin açık bir örneğidir.

Yine Müslim ve Buhârî tarafından kaydedilen bir başka hadiste, kadınların erkeklere kıyasla entelektüel ve dini açıdan eksik olduğu bildirilir. Oysa Kur'ân ve Sünnetten çıkarılan prensipler ve uygulamalar kıstasına vurulduğunda, bu hadis kesinlikle sahih değildir ve reddedilmelidir. Bu kitabın orjinal (uzun) halindeki Aklî Muhakeme adlı bu bölümünde, insan aklı ve muhakeme gücü ile onbir Hadisin titizlikle değerlendirmesi yapılmaktadır. Bir hadisin metni, onun mahiyetini ve kabul edilebilir olup olmadığını ortaya koyar. Kur'ân'da, çoğu yerde insan aklının doğruyu yanlıştan ayırmak için güvenilir bir kriter olduğu beyan edilmiştir. Bu nedenle, hangi disiplinden gelirlerse gelsinler, akademisyenler ve öğrenciler, Hadis literatüründe doğruyu keşfetmek için akıllarını kullanmalıdırlar.

[35] Hanif : Sapıklıktan, yanlış inanışlardan ayrılarak Hakk'a, doğruya meyleden, doğru yola dönen kişi Ç.N

[36] Nübüvvet : Peygamberlik

Bölüm Altı

Hadislerin Sahihliğinin Tarih Yoluyla Belirlenmesi

Bu bölümde; Hadis metinlerinde mevcut olan tarihsel boyutların doğru olup olmadığını belirlemek için, yerleşik (gerçek, kabul gören) tarih kriteriyle değerlendirme yapılmaktadır. Tarih araştırmaları çok önemlidir ve bu araştırmaların temel amaçlarından birisi de eğitimidir. Tarih, ideal olarak, insanlığın eski hatalarını düzeltmesi ve geçmişteki güzel uygulamalardan da ilham almasına yardım etmelidir. Kur'an, tarihi, bir öğretmen olarak takdim eder. Hadis literatürü, sık sık ana konusu olanlar da dâhil, tarihsel anlatımlar içerir. Bazı rivayetleri tarih doğrularken, bazı rivayetler de tarihle çelişir. Yerleşik tarihle çelişen hadis, senedinin sağlam olup olmadığına bakılmaksızın, kuşkulu olarak kabul edilmelidir.

Hadislerin tarihsel açıdan doğruluğunu kontrol etmek için, ünlü savaşlar, tarihsel kayıtlar, doğum ve ölüm tarihleri, tarih bakımından uyum ve benzeri hususlara ilişkin bilgiler tarihsel kayıtlarla karşılaştırılır. Tam tersi yapılarak, hadisleri geçerli tarihsel bilgi kaynağı olarak kabul edip, yerleşik tarihin bu bilgilere göre düzeltilmesi de mümkündür. Zira sahih hadisler çoğu zaman tarihsel bilgi kaynaklarıdır.

Örneğin; Sahih-i Müslim'de geçen iki ayrı hadiste Hz. Peygamberin ölüm tarihi birbirinden farklı olarak (65 yaşında³⁷ ve 63 yaşında³⁸) verilmektedir. İmam Müslim'in yalnızca senedin sahihliğine bakarak, her iki hadisi de sünenine aldığı anlaşılmaktadır. Oysa hadis metnini bilinen tarihsel gerçeklerle karşılaştırsaydı, yalnızca birine kitabında yer verirdi. Zira diğer âlimler, Hz. Peygamber'in vefat ettiğinde 63 yaşında olduğunu kabul etmektedirler.³⁹

[37] Müslim, cilt 8, "Kitâbü'l-Fezâ'il", Hadis no. 6055.

[38] A.g.e., Hadis no.6049-6052.

[39] En-Nevevî, Muhyeddîn, El-Minhâc: Şerh-i Sahih-i Müslim (Beyrut: Dârü'l-Ma'rîfet,1997) cilt 8, s.102. İbn Sa'd, Et-Tabakâtü'l-Kübrâ, (Beyrut: Dâr

Başka bir örnekte; Müslim, Hz. Peygamberin nübüvvet geldikten sonra, Mekke'de 15 yıl, hicretten sonra Medine'de ise 10 yıl kaldığını kaydetmiştir.⁴⁰ Müslim, bu rivayetin Hz. Peygamberin Mekke'de 13 yıl, Medine'de ise 10 yıl yaşadığı şeklindeki versiyonunu da kaydetmiştir.⁴¹ Müslim'in kaydettiği rivayet yerleşik tarihle çelişirken, Buhârî'nin kaydettiği rivayet çelişmez. Gerçekten de Peygamber Efendimiz, Allah'ın Resulü olarak görevlendirildikten sonra, Mekke'de 13 yıl, hicretten sonra ise Medine'de 10 yıl yaşamıştır.⁴²

İhya'el-Turâthü'l Arabî, 1996), cilt 2, kısım 2, s.404.

[40] Müslim, cilt 8, "Kitâbü'l-Fezâ'il", Hadis no.6053.

[41] A.g.e., Hadis no..6050b

[42] İbn Abdülberr, Yusuf bin Abdullah, El-İstî'âb fî Ma'rifetü'l-Ashâb, (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1995), cilt 1, s.143, 147.

Bölüm Yedi

Hadislerin Sahihliğinin Belirlenmesinde İtidal

Bu bölümde, Hadislerin sahihliğinin belirlenmesinde başka bir kriterin izi sürülmektedir: İtidal.⁴³ İslam ılımlı olanı tercih eden, insan fıtratı ile uyumlu, dengeli bir hayat tarzı olarak vahyedilmiştir. Bu yüzden kuralları ve esasları, her şeyde denge prensibini yansıtır; abartılı veya aşırı olduğu görünen hiçbir şey dinin asli unsuru olamaz. Resulullah'ın ümmetinin aşırı maddiyatçılığı ve aşırı manevî yoksunluğu terk etmesi beklenir. Hayatın bir alanındaki dengesizlik, diğer bir alanında aşırılığa neden olacaktır.

Kur'ân, insanı her durumda orta yolu seçmeye davet eder. Hz. Peygamber aşırılıktan kaçınmış ve ümmetine de hayatta âdil ve dengeli olmalarını tavsiye etmiştir. Peygamber Efendimiz'in tüm öğretileri, eylemleri ve sözleri itidali temsil etmektedir.⁴⁴ Bu nedenle, Peygamber'e atfedilen her türlü aşırı davranış veya söz, yanlış ve uydurma olarak değerlendirilip reddedilmelidir.

Örneğin, Peygamber Efendimiz, farz ve nafîle namazlarını zaman ve enerji harcama bakımından çok dengeli bir şekilde kılmayı öğretmiştir. Bu nedenle, aşırı ibadeti öğütleyen hadisler şüphelidir ve orijinal kitapta bu tür hadislere ait senedi zayıf olanlarından örnekler verilmiştir. Genel olarak içeriği itidal içermeyen, orantısız yapıdaki hadis rivayetleri reddedilmelidir.

Hadisler de, aynı Kur'ân'da olduğu gibi, hayırlı ameller işlemenin karşılığının ödüllendirilme ve kötülük yapmanın karşılığının ise cezalandırılma olacağını insanoğluna öğretir. Kur'ân bu bilgileri genel bir şekilde verir; Hesap Günü'nde hakikatin inkârının ağır cezalandırma ve aşağılanmaya yol açacağı, Allah'a itaatın ise cö-

[43] İtidal : aşırı olmama durumu, ılımlılık, ölçülülük, soğukkanlılık (TDK sözlük anlamı)

[44] Kur'ân, Furkân Sûresi 63-74. Ayetler arası

mertçe ödüllendirmeye sonuç vereceği belirtilir. Oysa Hadis literatüründe ödüller ve cezaların en ince ayrıntılarına, bazen de çok abartılarak yer verilir. Örneğin, Hadis âlimleri sadece içeriklerine bakarak aşığıdaki hadislerin uydurma olduğunu tespit etmişlerdir: Yatmadan önce belirli bir duayı okuyan kişinin 700.000 melek tarafından övüleceği; yatmadan önce Allah'ı zikreden kimsenin, doğduğu günkü kadar günahsız kabul edileceği; bir saat tefekkürün, 60 yıl ibadetten hayırlı olduğu ve benzeri örnekler bulunmaktadır. Bütün bu örnekler, abartmanın ve aşırılıkların Hz. Peygamberin öğretilerine aykırı olduğunu ortaya koymaktadır.

Bölüm Sekiz

Buhârî'nin Kader Bölümü: Değerlendirme ve Yorum

Sahih-i Buhârî'nin, *Kader Kitabı* diye isimlendirilmiş bir özel bölümü vardır. Yazarımız devam eden satırlarda *Kader Kitabı*'nın tartışılması ve yeniden yorumlanması konusuna yer verilmektedir. *Kader Kitabında* belirtilen 27 Hadis tek bir kritere göre kolaylıkla değerlendirilemez; bölümün konusu ve bu konunun Müslümanların psikolojileri ve ruh durumları üzerindeki derin etkisi nedeniyle, birkaç açıdan ve psikolojik perspektiften ayrı ayrı ele alınması gerekir.

Buhârî'nin eseri *el-Câmi u's-Sahîh* en ünlü ve en saygın hadis külliyatı olarak kabul edilir ve birçok kişi tarafından da Kur'ân'dan sonra en sahih kitap olarak görülür.⁴⁵ Bu eser Müslümanların zihni üzerinde derin etki yapmıştır ve İslam hukukunun bir kaynağı olarak İslam dünyasında yaygın olarak okunmakta ve atıfta bulunmaktadır. Kader ile ilgili bölümü, insan için önceden yazılmış bir kaderin bulunduğu anlayışı ile ilgilidir. Buna göre, insanın hayatı, nihaî varış yeri (Cennet veya Cehennem) dâhil, tamamen önceden, insan daha doğmadan yazılmış ve belirlenmiştir. Bu Hadisler Müslümanların insanın dinî sorumluluğunu anlaması açısından çok önemlidir ve titiz bir biçimde değerlendirilmesi gerekmektedir. Aşağıda bu hadislere bir örnek verilmektedir.

İnsanın kaderinin önceden yazılması konusundaki tartışmalar İslam dünyasında ilk asırdan itibaren başlamıştır. Teorinin lehindeki ana argümanlar belli Kur'ân âyetlerine ve bazı hadislere, özellikle de Buhârî'nin *Kader Kitabı* adlı bölümde kaydettiği hadislere dayanmaktadır. Buhârî'nin seçtiği hadislere ait *senedlerin* güvenilirliğini belirleme konusunda çok titiz davrandığına inanılmaktadır. Senedin sağlamlığı kriterine göre, *Kader Kitabı*'nda bahsedilen hadisler sağlamdır. Bununla birlikte, kitapta yer alan

[45] İbn Hacer, Hediyü'l-Sârî, (Riyad: Dârü's-Selâm, tarihsiz), s.12-14.

27 adet hadisi içerik (metin) bakımından sorgulamak için yeterli neden bulunmaktadır.

Genel olarak Hadis kitaplarında uygulanan beş metodolojik bileşen mevcuttur: Bunlar; râvî silsilesi (sened), hadisin mesajı; hadisi tamamlamak için diğer kaynaklardan gelen rivayetlerden yararlanılması, hadisin arka planı (hangi olay veya ihtiyaç üzerine söylendiği) ve hadisi yorumlayan âlimin diğerlerinin görüşünü teyit eden veya reddeden kendi görüşü şeklinde sıralanabilir.

Âlimler bu bölümün konusunu oluşturan *kader* olgusunu şu başlıklar da dâhil olmak üzere çeşitli yönlerden tanımlamaktadırlar: güç; insanın yeteneği; Allah'ın sonsuz kudreti; Allah'ın emri; hüküm verme; ve ilahi hesap görme. Hamza Muhammed Kasım'a göre, olaylar meydana gelmeden önce Allah'ın ilmindedir.⁴⁶ İbn Teymiyye ise Allah'ın ilminin iki boyutunu tanımlar: Allah'ın mevcudatın (tüm varlıkların) gelecekteki eylemleri ve insana dair her şeye ilişkin ezeli (sonsuz) ilmi ve Allah'ın insanın eylemleri dâhil her şey üzerindeki iradesi.⁴⁷ Kur'an'da *kader* kelimesi değişik biçimleriyle 132 kez yer alır ve kelimenin anlamı bağlama göre değişerek yaklaşık 14 farklı anlam alır. Bazı anlamlar hem insanî hem de ilahî boyutlara (güç, yetki verme) sahipken, bazıları yalnızca insanla (hesaplama, denge, kapasite) ilgilidir ve bazıları ise sadece Allah'a atfedilir (hüküm, nihaî yargı, vb.).

Kur'ân, insan hayatının ayrıntılarının önceden belirlenmesi anlamında, Allah'ın belirlemesinden veya nihaî hükmünden söz etmez. Mantıksal olarak, bu anlamdaki kader kavramı Kur'ânî anlayışa uymaz. Kur'ân insanlara ve cinlere manevî sorumluluk yükler ve bu yüzden insanın ahlâkî ve manevî düşünce ve eylemleri önceden belirlenmeyecektir. Öbür yandan insanın fiziksel ve zihinsel özelliklerinin tamamen önceden belirlenmiş olması kabul edilebilir.

Âlimler, insan hayatının tüm ayrıntıları ile önceden belirlendiği fikrini şu âyete dayandırmaktadırlar: "Sizi de, yonttuklarınızı da Allah yaratmıştır" (*Sâffât Suresi, 96.âyet*). İbn Hacer, Müslim tarafından kaydedilen bir hadise dayanarak, bu âyetin insan hayatının tüm ayrıntılarıyla önceden belirlenmiş olduğunun delili

[46] Hamza Muhammed Kassım, Menârü'l-Kârî, (Şam: Mektebet-i dârü'l-Beyân, 1999), 5. Kısım. S.307).

[47] A.g.e.

olduğunu iddia eder.⁴⁸ Oysa bu âyet, insan eylemlerinin yaratılmasından bahsetmez; sadece Hz. İbrahim'in taş ve tahtadan yapılmış putlara tapan kavmine yaptığı açıklamaların bir parçasıdır. Bir âyeti kendi bağlamından kopararak okumak yanlıştır; yanlış anlaşılmaya ve yanlış yorumlamalara yol açar.

Aşağıda, alt başlıklar halinde *Kader Kitabı*'ndaki hadislerden bazılarının ayrı ayrı incelemesi yapılmıştır.

İnsanın Kaderinin Ana Rahmindeyken Belirlenmesi

Bu alt başlık altında *Kader Kitabı*'ndaki ilk hadis incelenmiştir. Abdullah bin Mesud Hz. Peygamber'in kendisine, bir çocuk ana rahmindeyken Allah'ın bir meleğini göndererek o çocuğun işini, rızkını, ecelini, "şaki" (haydut, haylaz, kötü) veya said (uçurlu, doğru, iyi) olduğunu yazdığını bildirdiğini belirtmektedir.⁴⁹ Bu hadisin senedi sahihtir ve râvî silsilesinin kesintisiz olması, râvîlerin doğruluğu ve güçlü hafızaları üç ana kritere tamamen uymaktadır. Bu kriterler hadisin senedi için de geçerlidir ve hadisin senedine uygulanır. Diğer iki kriter ise (içinde illet yani anormallik barındırmaması ve her türlü hatadan uzak olması kriterleri) hadisin metni için geçerlidir ve uygulanır. Bu durumda, bu hadisin tam metni, insan embriyosu döneminin bilimsel olarak bilindiği gibi iki hafta değil, 17 hafta sürdüğünü bildirmektedir. Ancak rivayette kullanılan terimler embriyo dönemini değil, fetüs dönemine de işaret ediyor olabilir.

Kur'ân, Mü'minûn Sûresi, 13 ve 14.ayetleri bu konuda modern biyolojinin bulgularına (Hz. Peygamberin döneminde mikroskop ve diğer aletlerin bulunmadığı düşünülürse inanılmazdır) tam olarak uymaktadır. Buhârî'de geçen bu hadiste insanın embriyo gelişiminin süresi konusunda, muhtemelen râvîlerden birisi tarafından bir hata yapılmıştır. Görünen odur ki, 17 haftaya yayılan embriyo dönemi hadise sonradan ilave edilmiştir ve bu yüzden hadiste illet vardır ve rivayet kusurlu kabul edilir.

Sahih-i Müslim de aynı hadisi kaydetmiştir. Buhârî'deki rivayet insan kaderinin 17. haftada belirlendiğinden söz ederken, Müslim'deki rivayette ise 6 hafta sonra belirlendiği kaydedilmektedir.

[48] İbn Hacer, Fethü'l-Bârî, (Riyad: Dârü's-Selâm, 2000), cilt 11, s.582.

[49] El-Buhârî, Sahîh-i Buhârî, cilt 4, Kitap 55, Hadis no.549.

dir.⁵⁰ Müslim’de kaydedilen hadis gerçekten de bilimsel gerçeklerle örtüşmektedir. Aynı derecede güvenilir iki hadis arasındaki bu tür çelişki ve farklılık durumlarında, bunlardan sadece biri kabul edilmelidir. Mantıksal ve akla uygunluk açısından, Müslim’deki rivayet Buhârî’deki rivayetten daha güçlüdür. Müslim’deki hadisinin içeriğinde hiçbir kusur yoktur ve genetik mühendisliği alanındaki modern bulgularla uyumludur. Buhârî’deki rivayet biraz tuhaf (şâz)⁵¹ görünmektedir. Çünkü Buhârî’deki rivayet, kıyaslama yapıldığında, daha güvenilir görünen Müslim’deki rivayetle çelişmektedir.

Hadisin metnindeki “insanın hayattaki fiillerinden söz eden” diğer ilave ayrıntılara bakıldığında, Buhârî’deki rivayetin insanın kaderinin önceden belirlendiğini değil, Allah’ın her şeye alim ve kadir (her şeyi bilen ve her şeye kudreti yeten) olduğunu göstermektedir. Bu rivayet ehl-i Sünnet ve Kaderiyye’nin⁵² görüşüyle çelişse de, hayata kaderci yaklaşımı desteklemektedir. Buhârî’deki bu hadisi tamamen reddetmek yerine, içindeki kusurları belirlemek ve onları diğer mevcut versiyonlara göre düzeltmek daha uygun görünmektedir. Titiz bir değerlendirme, âlimlerin bu rivayeti yeniden oluşturmalarına ve böylece kaderin hamile kalmadan itibaren 42 gün sonra başladığını; Allah’ın ömrü, insanın fiillerini, geçim kaynakları ve mizacını belirlediğini anlatacak hale gelmesine yardımcı olabilir. Hadise göre, insanın hayatının sona ermesinden kısa önce kader insanın kontrolünü devralmakta ve böylece insan sonunda onu cennete götürecek her şeyi yapmaya başlamaktadır. Bu yaklaşım gelişimin ilk altı haftasının hayati önem taşıdığına ilişkin bilimsel bilgiye uygundur.

Rivayetin son kısmı, kaderin insan üzerindeki egemenliğinden bahseder ve kaderine bağlı olarak insan Cenneti veya Cehennem hak edecektir. Çok büyük ihtimalle kader genel hidayet ve dalalet kurallarını, insanın hayatındaki ödül ve cezayı temsil etmektedir. Hidayet ve dalalet ihtiyaç olduğu ölçüde, insanın iradesine bağlıdır. Allah’ın emrini kabul etmek veya reddetmek insanın seçimidir. Kur’ân’da şöyle buyrulmaktadır: “Allah sivrisineği ve onun üstününü misal olarak vermekten çekinmez. İnananlar

[50] Müslim ibnü’l-Haccâc, Sahîh, (Beyrut: en-Nevevî şerhiyle birlikte, Dârü’l-Marifet, 1997), cilt 8, “Kitabü’l-Kader”, s.409, Hadis no.6668.

[51] Şâz : kural dışı , ayırık, müstesna (TDK sözlük anlamı)

[52] Kaderiyye: sorumluluk doğuran fiillerin sadece insan iradesiyle gerçekleştiğini ileri süren itikadî mezhep(Ç.N)

bunun Rablerinden bir gerçek olduğunu bilirler. İnkâr edenler ise “Allah bu misalle neyi murad etti?” derler, O, bu misalle birçoğunu saptırır, birçoğunu da yola getirir. Onunla saptırdığı yalnız fasıklardır ki onlar Allah’la yapılan sözleşmeyi kabulden sonra bozarlar.” (Bakara Suresi, 26.Ayet). Kaderin insan üzerindeki egemenliği, insan yaşamının ebedi doğruluk ve kötülük kuralıyla yönetildiği anlamına gelir.

Başkalarının Haklarının Ellerinden Alınmasının Yasaklanması

Başka bir Buhârî hadisinde, Müslüman kadınlara Allah’a güvenmeleri ve evlilikte O’ndan yardım istemeleri öğütlenir. Hiçbir insanın, başkalarının sahip olduklarını ellerinden alması caiz değildir. Tam tersine, kendine uygun bir eş bulmak için doğru yönde ve titiz bir çaba göstermelidir. Peygamber Efendimiz şöyle buyurdu: “Hiçbir kadına, kız kardeşinin çanağındaki nimeti kendi kabına boşaltmak için, onun boşanmasını istemesi helâl olmaz. O kadın iyi bilmelidir ki ezelde ne takdir olundu ise, kendisine ait olan nimet ondan ibarettir”.⁵³ Tarih boyunca geçerli olan bu hadisteki hüküm, uygun koca yetersizliğinin bulunduğu modern toplum için de geçerlidir. Bu durum bekâr ve evli kadınlar arasında kıskançlık probleminin doğmasına yol açmaktadır. Toplumda kadın ve erkeklerin serbestçe karışması, ilişkilerde belirsizliğe yol açmakta ve boşanmalar, evlilik için fırsat bekleyen kadın için yeni bir fırsat anlamına gelmektedir. Bu hadis, kendisi evlenebilmesi için erkek kardeşinden eşini boşamasını isteyebilecek erkekler için de aynı şekilde geçerlidir. Bu yüzden bu hadis sahihtir.

Her şeyin Tek Maliki (Sahibi) Allah’tır

Buhârî’deki bu hadis ve diğer sahih râvîlerin rivayetleri her şeyin belirlenen vakitte olacağını ve “Allah’ın verdiği ve geri aldığı şeylerin O’na ait olduğunu” belirtir.⁵⁴ Bu hadiste, Peygamber’in kızlarından biri O’na oğlunun son nefesini vermek üzere olduğunu bildirerek, Peygamber’den kendilerini ziyaret etmesini istedi. Ölmekte olan torunu kucağına verildiğinde, Hz. Peygamberin gözleri yaşla doldu ve şöyle dedi: “Bu, Allah’ın kullarının kalplerine koyduğu acıma duygusu, rahmettir. Allah merhamet eden kullarına merhamet eder”. Bu hadiste şu gerçeklere yer verilmek-

[53] El-Buhârî, Sahîh-i Buhârî, cilt 4, “Kitabü’l-Kader”, s.409, Hadis no.6601.

[54] El-Buhârî, Sahîh-i Buhârî, cilt 1, “Kitâbü’l-Cenâ’iz”, s.396, Hadis no.1284; cilt 4, “Kitâbü’l-Merdâ”, s.26, Hadis no.5655; cilt 4, “Kitâbü’l-Eymân ve’n-Nüzûr”, s.220, Hadis no.6655; cilt 4, “Kitâbü’t-Tevhîd”, s.379, Hadis no.7377 ve s.394, Hadis no.7448.

tedir: ölüm kesindir; insanın hayatı Allah'a aittir ve ölüm Allah'ın belirlediği bir zamanda gerçekleşir; ölen kişinin akrabaları sabırlı olmalı ve Allah'tan hayır beklemelidir; ölmekte olan kişiyi ziyaret etmek güzel bir gelenektir; Allah insanı yumuşak kalpli kılmıştır; Allah, diğer insanlara karşı merhametli olanlara merhamet eder.

Hız. Peygamberin Gelecekte Haber Vermesi

Aşağıdaki kusurlu rivayete göre; Hz. Peygamber kıyamete kadar gelecekte tam olarak nelerin olup biteceğini anlatan bir konuşma yapmıştır.⁵⁵ Bu rivayetin senedi zayıf ve kusurludur. Bu nedenle bu hadis Buhârî tarafından kaydedilmiş olmasına rağmen, sahih olarak kabul edilmeyebilir.⁵⁶ Ayrıca, eğer Hz. Peygamber böyle bir konuşma yapsaydı, bu kehanetin insanlığın yüzlerce yıllık geleceğine ilişkin muazzam ayrıntılarını kapsayabilmesi için haftalar, hatta aylar sürmesi gerekirdi. Bu hadis kuşkusuz abartılıdır. Hz. Peygamberin hayatına dair bilinen tarihçesinde, böyle bir konuşmaya atıf yoktur. Hadis kaynakları Resulullah'ın birçok buna benzer gelecekte haber vermeleri ile doludur ve hiçbirinde konuşmaya dair konuların içeriğine dair ilave bir bilgi olması bu rivayeti kuşkulu hale getirmektedir.

Hız. Âdem ve Hz. Musa Tartışması

Buhârî tarafından kaydedilen ve itirazlara konu başka bir rivayette, Hz. Âdem ve Hz. Musa tartışırlar. Hz. Musa, atası Hz. Âdem'e insanoğlunun cennetten kovulmasına onun neden olduğunu söyler.⁵⁷ Bahsi geçen hadis, tartışma sırasında Hz. Musa'nın Hz. Âdem'e ismiyle hitap ettiğini belirtir. Oysa bir peygamberin atasına ismiyle hitap etmesi uygun değildir. İkincisi, bir oğulun babasını hatasından dolayı kınaması söz konusu olamaz. Hz. Musa'nın *ihsân* (mükemmel davranış) prensibini uygulaması gerekir. Hz. Musa'nın sözleri, normalde mü'min bir oğulun mü'min bir babaya karşı sarf etmeyeceği sert ve yakışsız sözlerdir. Ayrıca, Allah'ın da başısladığı bir şeyden dolayı neden Hz. Musa Hz. Âdem'i kınasın ki? Hz. Musa'ya da vahiy geldiğine göre, Hz. Âdem'in Cennet'ten kovulmasında Şeytanın oynadığı rol hakkında bilgilendirilmiş olmalıdır. Allah'a göre Cennetten kovulmanın suçlusu Şeytandır; Hz. Âdem değil. Şeytan suçlanmalıdır, Hz. Âdem değil.

[55] El-Buhârî, Sahîh-i Buhârî, "Kitâbü'l-Kader", s.210, Hadis no.6604.

[56] İbn Hacer, Tezhibü'l-Tezhib, cilt 5, s.561-562.

[57] El-Buhârî, Sahîh-i Buhârî, cilt 4, "Kitâbü'l-Kader", s.212, Hadis no.6614.

Oysa bu rivayette, Hz.Musa Hz.Âdem'i suçlamıştır. Bu tuhaf ve pek de inandırıcı olmayan bir durumdur.

Rabbimiz, Baba ile oğul ilişkisi konusundaki ilkelerin neler olduğunu tüm peygamberlerine vahiyle göndermiş olmalıdır. Dahası, *ihsân* kavramı Hz. Musa'nın Şeriatında zaten vardı ve baba oğul ilişkisine bu kavramın egemen olması gerektiğini bilmesi doğaldır. Hz.Musa'nın Hz.Âdem'i sorgulamasına gerekçe olarak Meryem Suresi 41-48. arasındaki âyetler gösterilebilir. Bu âyetlerde Hz. İbrahim'in babasıyla tartıştığı bildirilmektedir. Hadiste Hz. Musa, Hz. Âdem'i zaten affedildiği bir hatasından dolayı sorgularken, Kur'an daki Meryem Suresinde ise Hz. İbrahim putperest babasını puta tapmasından dolayı kınamamakta, aksine bu putperestlik eylemini terk etmesi için ikna etmeye çalışmaktadır. Kınamak ve ikna etmek iki farklı şeydir. Büyüklerimizi kınamak doğru bir davranış değildir; ancak hatadan dönmeleri için ikna etmeye çalışmak çok tavsiye edilen ve değerli bir davranıştır.

Allah'a Mahsus Haklar

Buhârî'de yer alan bir rivayette, Hz. Peygamber'in namazdan sonra şöyle dua ettiği bildirilmektedir: "Allah'tan başka ilah yoktur, O'nun şeriki (ortağı) yoktur. Ey Rabbim! Senin verdiğine engel olacak, vermediğini de verecek bir kimse yoktur. Senin lütfun olmadan hiç kimseye kendi gücü fayda sağlamaz".⁵⁸ Bu hadisin Buhârî'ye ait versiyonlarının senedi son derece güvenilirdir. Peygamber Efendimiz'in namazdan hemen sonra yaptığı alıntı ve söylediği sözler, Allah'ın insanla ilgili konumunun her zaman hatırlanması gerektiğine dair ciddi bir hatırlatmadır. İslam, diğer dinlerden farklı olarak, Allah'ın sıfatlarını kristal beraklığında sunmaktadır. Diğer kutsal kitaplarda bazen insanoğlu Allah'a meydan okuyabiliyorken, İslamiyet Müslümanlara Allah'a asla meydan okumamayı öğretir. O, her şeye güç yetirendir. Yerdeki ve göklerdeki her şey O'na ve O'nun mutlak hâkimiyetini aittir. Bu hadis, Allah'ın nimetlerini ihsan edebileceği gibi, vermeyebileceğini de belirtmektedir. Bu yüzden sahih olarak kabul edilmektedir.

Bir Salgının Neden Olduğu Trajik Ölüm

Hz.Peygamber'in karısı Hz. Ayşe, Resulullah'a veba hakkında soru sordu. Bu hadise göre, Peygamber Efendimiz cevaben şöyle bu-

[58] A.g.e., s.212, Hadis no.6615.

yurmuştur: “Veba Allah’ın dilediğine vereceği bir beladır. Fakat Allah, bu salgını müminler için bir rahmet kıldı. Vebaya yakalanmış bir kasabada bulunup da sabırla terk etmeyip mükâfatını Allah’tan uman kimse, Allah’ın kendisi için takdir ettiğinden başkasının başına gelmeyeceğini ve vefat edenin de şehit gibi mükâfatlandırılacağını bilir.”⁵⁹ Bu hadisin senedindeki tüm râviler sahihtir ve metni de İslam esaslarına uygundur.

İslam, mü’minlere her durumda sabırlı olmalarını tavsiye eder. Salgına maruz kalmış bir şehir genellikle karantinaya alınır ve dış dünya ile bağlantısı kesilir. Karantina altındaki yerden hiç kimse çıkamaz ve oraya kimse giremez. İnsanlar bu ölümcül hastalığın korkusu içinde yaşarlar; ancak Allah onları bu beladan kurtarabilir. Müslümanlar, Allah takdir ettiğinde ölümün başlarına geleceğini bilirler; bu yüzden hastalıklı şehirden kaçmak ölümden kurtuluşunu garanti etmez. Bu hadiste Hz. Peygamber mü’minlere Allah’a güvenmelerini öğütlemekte ve onları yaşatan ve öldürenin yalnızca Allah olduğunu hatırlamaya davet etmektedir. Veba salgını nedeniyle ölecek birisi sabırla Allah’ın inayetini beklerken, Hesap Günü mükâfatlandırılacağını bilir. Ancak bu hadis, Buhârî’nin koyduğu bölümün temasına uymamaktadır ve önde gelen hadis yorumcuları bile bu bölüme dâhil edilmesinin gerekçesini anlayamamışlardır.

Allah’ın İradesi

Bir hadiste Peygamber Efendimizin şöyle buyurduğu belirtilir: “Vallahi, eğer Allah irade etmemiş olsaydı, biz doğru yola götürülmeyeceğimiz gibi, ne namaz kılabilir ne de oruç tutabilirdik. Allah’ım! Bize gönül huzuru ver ve bizi baskı altına alan putpeprestlerin dayattığı istemediğimiz savaşta bizi güçlü kıl.”⁶⁰ Bu şiirsel satırlar Kur’ân’ın gerçek ruhunu ve aynı zamanda Hz. Peygamber’in endişesini ve Allah’a olan samimi yakarışını temsil eder. Bu hadis bize Allah’a nasıl yakaracağımızı öğretir. Allah’a dua etmek yalnızca kişinin isteklerini içermez, aynı zamanda hayata pratik bir bakış açısı oluşturur. İnsan doğru yolda kalmak için elinden gelenin en iyisini yapmalı ve ayrıca insanın kendi emeğiyle doğru yolu bulamayacağını, bunun münhasıran Rabbimizin ihsanı ve büyük bir ayrıcalık olduğunu unutmaması gerekir.

[59] A.g.e., s.213, Hadis no.6619.

[60] İbn Hacer, Fethü’l-Bârî, cilt 11, s.640, cilt 4, “Kitâbü’l-Kader”, s.213, Hadis no.6620.

Allah Kur'ân'ı indirdiğinde, insanlığın ihtiyaç duyduğu tüm rehberliği insanlara sunmuştur. Bu durumda, geçmişte de şimdi de insanın görevi, Kur'ân'ı okumak, anlamak ve hayatına uygulamaktır. Çünkü Allah insanoğlunu bunu yapabilecek kapasite, yetenek ve güçle donatmıştır.

Yazar

ISRAR AHMAD KHAN, Hindistan'daki Aligarh İslam Üniversitesi'nde İlahiyat alanında doktora yapmıştır. Halen Malezya Uluslararası İslam Üniversitesi (IIUM) Kur'ân ve Sünnet Araştırmaları Bölümü'nde Doçent olarak görev yapmaktadır. Başlıca çalışma, öğretim ve araştırma alanları Kur'ân ve Hadis dersleridir. Çeşitli İslam araştırmalarına ilişkin eserleri Arapçadan Urduca, İngilizce ve Hintçeye tercüme etmiş ve çeşitli İngilizce eserler yazmıştır: *Qur'anic Studies: An Introduction (Kur'an Araştırmaları: Giriş)* (2000), *The Theory of Abrogation : A Critical Evaluation (Nesih Teorisi: Eleştirel Bir Değerlendirme)* (2006) ve *Understanding Qur'an: A Reflection (Kur'an'ı Anlamak: Bir Tefekkür)* (2006).

Intellectual Discourse (Entelektüel Söylem) (IIUM tarafından yayınlanan) adlı dergi de dahil olmak üzere, bazı uluslararası hakemli akademik dergilerde makaleler yayınlamış ve uluslararası konferanslarda ve seminerlerde birçok tebliğ sunmuştur.

IIIT Özet Kitaplar Serisi

IIIT Özet Kitaplar Serisi, okuyucuya orijinal eserin içeriğine ilişkin ana fikri sunmak için tasarlanmış, Enstitü'nün temel yayınlarının kısaltılmış nüshalarından oluşan önemli bir seridir. Kısa, okunması kolay ve zamandan tasarruf sağlayan bir formatta hazırlanan rehber niteliğindeki bu özet metinler; asıl yayının dikkat ve özenle hazırlanmış genel bir çerçevesini sunmakta ve okurları asıl yayını daha yakından keşfetmeye teşvik etmesi umulmaktadır.

Günümüzün karmaşık ve sürekli değişiklik arz eden dünyasında, aşırı uçlu davranışları meşrulaştırmak, özellikle kadınların kabaca istismarına gerekçe bulmak ve şiddet eylemlerine çağırarak rahatsız edici fetvalar çıkarmak için uydurma ve sahte Hadislere güvenmenin sonuçları, çok tehlikeli olabilmektedir.

Israr Ahmad Khan sözlü ve yazılı nakledilen hadislerin ve aynı zamanda uydurmaya yönelik bir çok maksatlı girişimin tarihsel gelişiminin titiz ayrıntılarının izini sürmektedir. Yazar yaygın olarak "sahih" olarak kabul edilmiş bazı hadislerin metodolojik ayrıntılarını eleştirmektedir.

Klasik âlimlerin benimsediği kriterlere odaklanan Israr Ahmad Khan, hadisin içeriğinden (metin) çok, râvî silsilesinin (sened) ke-sintisizliği ve doğruluğuna yoğunlaşma nedeniyle, diğer hadislerle doğrudan çelişen, Hz. Peygamberi uygunsuz bir karaktere sahip gösteren veya Kur'ân esaslarıyla çatışan ve/veya onları yansıtmayan bazı hadislerin de eserlere dahil edilmesine yol açtığını savunmaktadır.

Günümüzün ünlü hadis külliyatları, Hadis eleştirisi (usul-ü Hadis) biliminin gelişmesiyle mümkün olmuştur. Müslüman âlimler, titiz çalışmaları ve aynı zamanda Hadis literatürünü ellerinden gelen en iyi şekilde korumaya yönelik paha biçilmez katkıları nedeniyle takdiri hak etmektedir. Öbür yandan Yazar Israr Ahmad Khan, Hadis değerlendirme sürecinin halen daha devam ettiğini belirtmekte ve hadislerin sahihliğini çevreleyen kapalı kapı politikasının dikkatlice yeniden incelenmesi gerektiğinde ısrar etmektedir.

